

**Проблеми контролю у командних спортивних іграх на другій стадії багаторічної підготовки**

Мітова О. О.

Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту

**Анотація.** Стаття присвячена вивченню проблемного поля в системі контролю у командних спортивних іграх на другій стадії багаторічної підготовки. В ході дослідження виявлено, що виникає необхідність формування уніфікованої системи контролю в ігрових видах спорту, яка повинна включати етапність, критерії оцінки, методи, засоби контролю, мету, завдання для кожного етапу другої стадії багаторічної підготовки, гендерні відмінності, особливості календарю змагальної діяльності, як в класичному виді спортивних ігор (баскетбол, волейбол, футбол тощо), так і у чітко означеному різновиді командної спортивної гри (баскетбол 3x3, пляжний волейбол, регбіліг – 7 тощо).

**Ключові слова:** контроль, командні спортивні ігри, друга стадія багаторічної підготовки.

**Актуальність.** Командні спортивні ігри в системі олімпійського та професійного спорту вирізняються особливою популярністю. Це обумовлено такими факторами: соціалізацією спортивних ігор в сучасному суспільстві, комерціалізацією змагань міжнародного та національного рівня, видовищністю і ефективністю виконання ігрових прийомів провідними спортсменами. Внаслідок цього в спортивних іграх постійно підвищується рівень конкуренції на рівні національних збірних і провідних клубних команд [2].

Не дивлячись на чисельну кількість наукових публікацій останнього десятиріччя з розв'язання актуальних питань контролю в спортивних іграх [2, 3, 5, 6], який за визначенням В. М. Платоновим [9] є важливим інструментом планування та управління процесом підготовки, починаючи від формування та реалізації кількісних та якісних характеристик у системі багаторічної підготовки та завершуючи здійсненням зворотних зв'язків між спортсменом та тренером у процесі тренувальних занять під час розв'язання часткових завдань техніко-тактичної, фізичної або психічної підготовки, представлений у науково-методичній літературі тільки як складова для розв'язання інших проблем й необ'єднаний у цілісну систему знань з урахуванням характерних особливостей командних спортивних ігор.

В. М. Платоновим [8, 9] запропоновано розподіл багаторічної підготовки на дві стадії: перша стадія – становлення та розвитку можливостей спортсменів та друга стадія – максимальної реалізації спортивної майстерності.

Аналіз сучасної науково-методичної літератури засвідчив, що не дивлячись на значну розробленість сучасної системи підготовки спортсменів на різних етапах багаторічної підготовки, про що свідчать чисельні дисертаційні роботи останнього десятиріччя у командних ігрових видах спорту [1, 2, 3, 5, 11] й

останні публікації щодо контролю в олімпійському спорті [4, 8, 9, 10] система контролю у командних спортивних іграх розглядалась, як складова для розв'язання інших питань та не була пов'язана з сучасними тенденціями розвитку командних спортивних ігор та його різновидів й не об'єднана у цілісну систему знань залежно від стадій багаторічної підготовки. Вищезазначене обумовило актуальність наших досліджень.

**Мета дослідження** – вивчити проблемне поле, щодо системи контролю в командних спортивних іграх на другій стадії багаторічної підготовки, що ґрунтується на принципах комплексності, системності та уніфікації.

**Методи дослідження:** методи теоретичного аналізу, синтезу та узагальнення інформації; узагальнення досвіду практичної роботи щодо системи контролю в командних ігрових видах спорту.

**Результати дослідження.** До другої стадії багаторічної підготовки (максимальної реалізації спортивної майстерності), що охоплює період з виходу спортсмена на рівень вищих досягнень до завершення спортивної кар'єри й відповідає трьом етапам багаторічної підготовки: максимальної реалізації індивідуальних можливостей, збереження досягнень, поступового зниження результатів. Вік спортсменів відповідно етапів II стадії багаторічної підготовки (на прикладі баскетболу) представлено у таблиці 1.

*Таблиця 1*

**Вік спортсменів відповідно етапів II стадії багаторічної підготовки  
(на прикладі баскетболу)**

Різновид гри у баскетбол	Вік, років	Відповідний етап підготовки
<i>II стадія максимальної реалізації спортивної майстерності</i>		
Баскетбол	18-20	Етап підготовки до вищих досягнень
	з 21-23 до 28-30	Етап максимальної реалізації індивідуальних можливостей
	28-32*	Етап збереження вищої спортивної майстерності
	33-35*	Етап поступового зниження досягнень
Максібаскет (для ветеранів)	35-70	Етап уходу зі спорту вищих досягнень

*Примітки:* \* - на етапах збереження вищої спортивної майстерності й поступового зниження досягнень вказано середні показники віку закінчення етапу, але є окремі випадки, коли спортсмени лише з 40 років розпочинають знижувати показники своїх досягнень, це пов'язано зі специфікою виду спортивної гри, ігрового амплуа гравця й рангом команди, за яку він виступає на змаганнях.

Основним критерієм успішної підготовки на цій стадії є інтенсивна та успішна змагальна діяльність, здібність спортсмена поєднувати участь у великій кількості змагань з раціональною підготовкою, забезпечити подальше

підвищення спортивних результатів, збереження протягом тривалого часу рівня спортивної майстерності та змагальної результативності [9].

Якщо зупинитися на олімпійських видах спортивних ігор (футбол, баскетбол, волейбол, гандбол та ін.), то тут спостерігається чіткий розподіл значущості та спрямованості контролю. На відмінну від дитячо-юнацького спорту, де контроль переважно спрямовано на визначення видів підготовленості спортсменів, то в спорті вищих досягнень контроль більш спрямовано для визначення можливостей спортсменів при формуванні складу команди та контроль, як супроводжуючий захід, спрямований на визначення показників функціональних можливостей, фізичного здоров'я, психічного стану, техніко-тактичної та інтегральної підготовленості збірних команд країни та клубних команд.

Протягом другої стадії багаторічної підготовки спортсмени беруть участь у змаганнях першості країни серед команд першої, вищої та суперліги, єврокубках різного рівня, Чемпіонатах Європи, світу, Олімпійських іграх. Дуже часто протягом змагального періоду команди одночасно виступають у декількох турнірах (наприклад: чемпіонат країни, кубок країни, єврокубок). Нерідко спортсмени беруть одночасну участь у змаганнях як класичних видів командних ігор (баскетбол, футбол, волейбол) так і у їх різновидах таких як: баскетбол 3х3, футзал, пляжний волейбол (наприклад: волейболіст Карч Кірай; баскетболістка Ганна Зарицька, Євгенія Спітковська та ін.). Також більшість спортсменів, як правило, після закінчення кар'єри або, у випадку не зовсім вдалої кар'єри у класичних видах командних спортивних ігор, гравці намагаються досягти максимального результату у таких різновидах, як футзал, пляжний волейбол та баскетбол 3х3.

Тривалість виступів спортсменів на вищому рівні у командних спортивних іграх складає в середньому 10–15 років, однак було зафіксовано окремі випадки 20 та більше років [8]. І таких прикладів достатньо, це видатні баскетболісти – Майкл Джордан, Кобі Брайант, По Гозоль та ін.; титуловані футболісти – Олівер Кан, Андрій Шевченко; Анатолій Тимощук; Райн Гігз; Джанлуїджі Буффон, Франческо Тотті та ін.; видатні волейболісти Сержіо Сантос, Сергій Тетюхін, Самуеле Папп, Анна Ібіс Фернандес, Інна Рискаль, Карч Кірай та ін.

Така насиченість змагальної діяльності у поєднанні з перельотами та переїздами до місць змагань протягом одного тижня вимагає від спортсменів більш швидкого відновлення після матчів та прискорення адаптаційних процесів до кліматичних умов місця проведення матчу й до специфічних умов організації матчу залежно від ступеня їх значущості й завдань клубу або збірної команди країни у загальному річному змагальному сезоні.

Е. Ю. Дорошенко [3] узагальнено чинники, які лімітують зростання рівня спортивної підготовленості в командних спортивних іграх відносять такі: значна різниця в рівні спортивної майстерності гравців команди; неадекватні обсяги тренувальних і змагальних навантажень і їх співвідношення в системі багаторічної підготовки, в макроциклі, мезоциклі і мікроциклі; психологічний

дисбаланс окремих гравців, команди і спортивного колективу в цілому; зниження показників адаптації організму до дії стресових факторів, які пов'язані з тренувальними і змагальними навантаженнями.

Одночасний вплив всіх цих чинників безсумнівний, і тому комплексний контроль необхідно спрямувати на запобігання їх наслідків. Отже контроль на другій стадії багаторічної підготовки буде переважно спрямовано на визначення оптимальних показників функціональних можливостей, психологічної підготовленості, психофізіологічного стану, показників техніко-тактичних дій, визначення міжособистісних взаємовідносин між гравцями у команді, між гравцями та тренером.

Крім того, на основі аналізу науково-методичної літератури та практики спорту, виявлено, що у правилах спортивних ігор не враховуються гендерні відмінності. Жіночі командні ігрові види спорту, не зважаючи на наявність специфічних рис, притаманних жіночому спорту, повторюють чоловічі, які певною мірою спираються на ідеологію професійних ліг (НБА, УЛЄБ). На приклад у баскетболі основною відмінністю між чоловічим та жіночим баскетболом є вага та розмір баскетбольного м'яча, а у волейболі – висота сітки. В. М. Платоновим [8, 9] наголошується на тому, що жінки проходять шлях до досягнення звання майстра спорту й майстра спорту міжнародного класу приблизно на один рік коротший, ніж чоловіки. Отже, сучасна система контролю повинна враховувати й ці чинники у застосуванні тих чи інших методів контролю сторін підготовленості й змагальної діяльності.

**Висновки.** На основі аналізу сучасної науково-методичної літератури встановлено, що сучасні тенденції, характерні для командних спортивних ігор, вимагають від фахівців і науковців постійного пошуку оптимального й ефективного управління підготовкою спортсменів й є передумовами для створення універсальної системи контролю, в якій органічно взаємопов'язані контроль з етапами другої стадії багаторічної підготовки; періодами річного циклу; рівнем кваліфікації, віковими особливостями спортсменів; ігровими амплуа та соціальним статусом в команді тощо.

**Перспективи подальших досліджень** полягають в тому, щоб на основі теоретичного аналізу та експериментальних досліджень сформулювати цілісну систему знань щодо контролю в командних спортивних іграх для оптимізації управління процесом багаторічної підготовки.

### **Література**

1. Безмылов Н. Н. Комплексная оценка уровня подготовленности баскетболистов в профессиональные клубы при проведении ежегодной процедуры драфта в НБА / Н. Н. Безмылов, О. А. Шинкарук, Е. А. Митова. // Фізична культура спорт та здоров'я нації: зб. Наукових праць випуск 1. Вінницький державний педагогічний університет ім. М. Коцюбинського, Житомирський державний університет імені Івана Франка / під ред. В.М. Костюкевича. – Вінниця: ТОВ «Планер», Випуск № 2. – 2016 – С. 112–119.
2. Годик М. А. Комплексный контроль в спортивных играх / М. А. Годик, А. П. Скородумова – М. : Советский спорт, 2010. – 330 с.
3. Дорошенко Э. Ю. Управление технико-тактической деятельностью в командных спортивных играх [монография] / Э. Ю.Дорошенко. – Запорожье, 2013. – 436 с.

4. Иванов В. В. Комплексный контроль в подготовке спортсменов / В. В. Иванов – М. : Физкультура и спорт, 1987. – 256 с.
5. Костюкевич В. М. Теорія і методика спортивної підготовки (на прикладі командних ігрових видів спорту). : навч. посіб. / В. М. Костюкевич – Вінниця : Планер, 2014. – С. 31–34.
6. Мітова О. О. Проблеми контролю у командних спортивних іграх в зв'язку з сучасними тенденціями їх розвитку / О. О. Мітова. // Фізична культура спорт та здоров'я нації: зб. Наукових праць випуск 1. Вінницький державний педагогічний університет ім. М.Коцюбинського, Житомирський державний університет імені Івана Франка / під ред. В. М. Костюкевича. – Вінниця : ТОВ «Планер», Випуск № 2. – 2016 –С. 184–189.
7. Платонов В. Н. Периодизация спортивной тренировки. Общая теория и ее практические применения/ В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская література, 2013. – 624 с.
8. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник [для тренеров]: в 2 кн. / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 2015. – Кн. 1. – 680 с.
9. Платонов В. Н. Система подготовки спортсменов в олимпийском спорте. Общая теория и ее практические приложения: учебник [для тренеров]: в 2 кн. / В. Н. Платонов. – К. : Олимпийская литература, 2015. – Кн. 2. – 752 с.
10. Шинкарук О. А. Теорія і методика підготовки спортсменів: управління, контроль, відбір, моделювання та прогнозування в олімпійському спорті: навч. посіб. / О. А.Шинкарук. – К., 2013. – 136 с.
11. Sushko R. Efficiency analysis of competitive activity of highly skilled basketball players europe-2015// Proceedings of the XVII International Academic Congress "History, Problems and Prospects of Development of Modern Civilization"(Japan, Tokyo, 25-27 January 2016). "Tokyo University Press", 2016. – P. 839–843.

**Інформація про авторів:**

**Мітова Олена Олександрівна** – к.фіз.вих., доцент, завідувач кафедри кафедри спортивних ігор

*Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту*

E-mail: elenamitova@mail.ru

*Поступила в редакцію 6.01.2017*